

УДК 378 – 057.87:78.07

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Н.К.Мар'євич

***Анотація.** В статті висвітлено головні елементи педагогічної майстерності, проаналізовано феномен педагогічної творчості, також представлено результати спеціального дослідження рівнів осмислення студентами виховного потенціалу дитячої музичної гри та її ролі у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.*

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, педагогічна творчість, види ігор, музично-ігрова діяльність, рівні готовності, фахова підготовка.*

***Аннотация.** В статье отражены основные элементы педагогического мастерства, проанализирован феномен педагогического творчества, а также представлены результаты специального исследования уровней осмысления студентами воспитательного потенциала детской музыкальной игры, её роли в формировании педагогического мастерства будущих учителей начальных классов.*

***Ключевые слова:** педагогической мастерство, педагогическое творчество, виды игор, музыкально-игровая деятельность, уровни готовности, профессиональная подготовка.*

***Summary.** The article highlights the main elements of pedagogical skills, and analyzed the phenomenon of pedagogical work and presented the results of special investigations of comprehension of students educational potential of children's music playing in shaping the pedagogical skills of primary school teachers.*

***Key words:** teaching skills, pedagogical activities, types of games, music-playing activity, the level of preparedness training.*

Постановка проблеми. Сьогодні перед освітою стоїть важливе завдання – підготовка кваліфікованих спеціалістів, виявлення і розвиток потенційних творчих здібностей у тих, хто навчається, адже сучасній школі необхідні педагоги-майстри. Лише справжні творчі викладачі-

майстри спроможні виховувати гармонійно розвинених особистостей. Наслідки діяльності будь-якого майстра відбиваються в її результатах. Дослідники підкреслюють, що найважливішим чинником якості шкільної освіти є якість підготовки вчителів, адже сьогодні школі потрібний грамотний, високодуховний учитель, який забезпечить найперше входження дитини в світ культури, в світ музики.

Аналіз останніх публікацій. Проблема педагогічної майстерності та її формування є предметом психолого-педагогічних досліджень, педагогів і психологів Ю.Азарова, Ф.Гонболіна, І.Зязюна, А.Щербакова та ін. Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності висвітлені в роботах Н.Александрова, О.Абдуліної, Д.Ніколенка, А.Петровського, В.Розової, Л.Спірна, Н.Тарасевич та ін. Важливі теоретичні положення про рівні творчого мислення були розроблені в рамках філософських та естетичних концепцій М.Бахтіна, В.Біблера, М.Кагана та ін., психологічне осмислення їх знаходимо в працях О.Бодальова, О.Бондаренко, В.М'ясищива, Т.Яценко, Л.Петровської та ін. Утім, музично-ігрова діяльність допоки не вивчалась як фактор формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Метою статті є презентація результатів спеціального дослідження рівнів осмислення студентами педагогічного коледжу виховного потенціалу гри та його ролі у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Ми виходимо з того, що у науковому фонді поняття «педагогічна майстерність» визначається неоднозначно: як синтез високорозвиненого психолого-педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, навичок і вмінь; характеристика високого рівня педагогічної діяльності; система наукових і психолого-педагогічних знань, організаційно-психологічних умінь і навичок; комплекс якостей особистості, що зумовлює високий рівень її професійної діяльності у навчально-виховному процесі [1, с. 10]. Зокрема, С.Гончаренко, автор українського педагогічного словника, тлумачить педагогічну майстерність як «характеристику високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності виступають такі ознаки діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, творчість». На думку вченого, педагогічна майстерність ґрунтується на фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді [2, с. 251].

Є різні підходи до визначення структури педагогічної майстерності. Так, І.А.Зязюн [6, с. 30] серед компонентів педагогічної майстерності виокремлює гуманістичну спрямованість учителя, професійну компетентність, здібності до педагогічної діяльності, педагогічну техніку. Інші дослідники виділяють серед складових педагогічної майстерності: особливості викладача; рівень розвитку загальної культури (пізнавальна культура, культура поведінки, духовна культура); знання викладача (професійні, теоретичні й методичні); педагогічні здібності (комунікативність, емоційна усталеність, креативність) і уміння, педагогічну техніку і педагогічні технології [1, с. 12].

Науковці вважають, що головними елементами педагогічної майстерності також є: широка ерудиція, гуманістична спрямованість, високий рівень спеціальної підготовки, знання матеріалу, навчальної дисципліни на рівні останніх досягнень науки; володіння педагогічною технікою, вміння вносити нове, оригінальне в методи, форми і засоби навчання і виховання, організаторські здібності, професійна працездатність, здатність до самоосвіти і самовиховання, особиста відповідальність за якість навчання і виховання [1, с. 13].

Педагогічну майстерність викладача визначає також *наявність знань, умінь, навичок в галузі ораторського і театрального мистецтва* Яскраво вираженими педагогічними, літературними, акторськими, режисерськими, музичними й образотворчими здібностями володів видатний український педагог А.С.Макаренко. Він указував на необхідність використання театральної педагогіки з метою вдосконалення педагогічної техніки як засобу розвитку моральних якостей і творчих здібностей учнів [1, с. 24-26].

Серед важливих професійних якостей особистості викладача важливе місце посідає педагогічна творчість. Як зазначає С.У.Гончаренко, педагогічна творчість передбачає оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання й навчання [2, с. 132].

Реалізувати виховний потенціал музики в освітній роботі з учнями під силу лише творчому вчителю. Виховна роль музичного мистецтва високо оцінюється філософською (А.Азархін, Ю.Афанасьєв, Є.Крупник, О.Лосєв, Л.Мазель, В.Мазєпа, О.Мигунов, В.Ражніков, О.Семашко, А.Сохор, Г.Ципін, В.Цукерман та ін.), психологічною (Б.Ананьєв, І.Бєх, Л.Виготський, Є.Крупник, В.Медушевський, Л.Мелік-Пашаєв, Є.Назайкинський, В.Петрушин, В.Роменець, П.Якобсон та ін.) і

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

педагогічною (В.Сухомлинський, Д.Кабалевський, Л.Масол, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, В.Шульгіна, О.Щолокова та ін.) думками.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях значна увага приділяється вивченню феномена педагогічної творчості. Вчені досліджують механізми взаємозв'язку творчого мислення і педагогічної майстерності (Ю.Азаров, І.Зязюн, О.Рудницька та ін.), усе частіше висвітлюється проблема професійної підготовки вчителів до оперування мистецькими засобами у навчально-виховному процесі в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (А.Болгарський, Б.Брилін, М.Демчишин, В.Дряпіка, М.Лещенко, Г.Тарасенко, А.Щербо, Б.Юсов та ін.)

Науковці вказують на недостатність фахової підготовки вчителів до музично-виховної роботи з дітьми. Так Б.Нестерович стверджує, що художня мистецька підготовка вчителів початкових класів повинна відбуватись у безпосередньому зв'язку з його загальнопедагогічною підготовкою, адже проблеми музично-педагогічної діяльності невід'ємні від проблем педагогічної творчості. Професійна підготовка повинна мати інтегративний характер, оскільки у практиці педагогу належить якісно виконувати різноманітні фахові ролі [4, с.11-12]. Дослідник переконливо доводить, що в навчально-виховному процесі комплексно виявляють себе взаємопов'язані функції вчителя: діагностична, орієнтаційно-прогностична, конструктивно-проектувальна, організаторська, інформаційно-пояснювальна, комунікативно-стимуляційна, аналітико-оцінна, дослідницько-творча [4, с. 90].

На сучасному етапі професійне виховання та самовиховання вчителя обов'язково повинно передбачати розвиток здатності до педагогічної творчості.

Надійним засобом розвитку педагогічної творчості є музично-ігрова діяльність, алгоритми якої майбутні педагоги опановують в процесі фахової підготовки на уроках «Методики музичного виховання, музики та співів у початковій школі». Адже мистецька підготовка вчителя початкових класів засобами музично-ігрової діяльності, готовність до її організації та проведення є чинником педагогічної майстерності.

Як зазначає Г.Тарасенко, ігрова діяльність є багатофункціональною, серед її найважливіших функцій традиційно виокремлюють: розважальну, креативну, комунікативну, самореалізацію, ігротерапевтичну, діагностичну, коригувальну, міжнаціональної комунікації, соціалізації. В структуру гри як процесу входять: ролі, взяті на себе гравцями; ігрові дії як засіб реалізації цих ролей; ігрове «вживання», тобто заміщення реальних речей, ігровими; реальні відносини між гравцями; сюжет (зміст) гри. Гра як метод навчання ефективно активізує та інтенсифікує навчальний процес. Гра може стати технологією виховної роботи з дітьми, у якій діти гартують свій морально-естетичний досвід пізнання світу [5, с. 9-10].

Усі ігри Н.Кудикіна розподіляє на дві системоутворювальні групи: творчі та ігри за правилами. *Творчі ігри* – це креативна діяльність дітей, яка розгортається за їх власною ініціативою. Вони є неоднорідними і розподіляються за такими видами: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри-драматизації, ігри-фантазування тощо. *Група ігор за правилами* охоплює такі різновиди: дидактичні, пізнавальні, ігри-подорожі, рухливі, спортивні, хороводні, народні, інтелектуальні, комп'ютерні, ігри-розваги [3, с. 18-20].

Цікавою є думка науковця про те, що: «Беззаперечною умовою методичного супроводу ігрової діяльності є, з одного боку, сприяння розгортанню активної й самостійної діяльності дітей, з другого – добір системи педагогічних методів і прийомів, за допомогою яких здійснюється мобілізація всіх структурних компонентів ігрової діяльності на досягнення позитивного результату» [3, с. 24].

Організація музичної гри передбачає дотримання методичних алгоритмів, про що Б.Нестерович стверджує: «Насамперед, учителям слід чітко визначити, яку музичну гру він проводитиме, чи відповідає вона темі та змісту уроку. Для того, щоб провести музичну гру на належному рівні, необхідно скласти її план, в якому визначити: дидактичну спрямованість, розвивальні та виховні цілі, ігровий реквізит (унаочнення, роздаткові картки, музичні інструменти тощо), хід гри» [4, с. 285]. Музичні ігри корисно включати в уроки музики, читання, образотворчого мистецтва, математики, дбаючи, щоб їхня дидактична спрямованість відповідала завданням, що ставляться навчальних програмах мистецьких дисциплін. Так само музичні ігри слід якнайчастіше включати в позакласну виховну роботу (свята, конкурси, вікторини тощо).

Сучасне життя, професійна діяльність щоденно ставлять перед майбутнім фахівцем задачі та проблеми, які необхідно вирішити. Нажаль, значна кількість знань, які студенти отримують у навчальних закладах, не в повному обсязі знаходить своє застосування на практиці, оскільки вкрай необхідні навички і вміння професійної діяльності випускника виявляються нерозвиненими.

З метою виявлення рівня творчості студентів, майбутніх учителів початкових класів (145 респондентів), на базі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського було проведено дослідження, в процесі якого студентам було запропоновано систему спеціально розроблених завдань. На основі розроблених критеріїв, були визначені рівні розвитку творчих здібностей: *низький, середній, високий, творчий*.

Насамперед, майбутнім учителям початкових класів було поставлено завдання створити *логотип гри* на теми: «Гра – ура!», «Дитяча гра», «Музична гра», «Музично-ігрова діяльність». У процесі виконання цього завдання студенти повинні були схематично відтворити своє уявлення про музичну гру та її місце у виховній роботі з молодшими школярами, узагальнити й систематизувати розуміння теоретичних положень. Важливими умовами виконання запропонованого завдання були оригінальність його рішення, нестандартність підходу, актуалізація фантазії, індивідуальний стиль.

Аналіз виконаних студентами робіт виявив, що в частини досліджуваних (30,7%), рівень розвитку творчих здібностей яких ми визначали як **низький**, виникли суттєві труднощі під час створення логотипів. Виконані роботи були примітивними за змістом, характеризувалися низьким художнім рівнем, відсутністю власної уяви, творчої фантазії, невідповідністю виконаного завдання тощо. Студенти з **середнім рівнем (37,3%)** краще справились із поставленим завданням, однак у їхніх роботах прослідковувалося калькування готових робіт, взятих з інтернету, журналів, схематизм, обмежена змістовність тощо. Лише (18,7%) виконали роботу на **високому рівні**, виявивши власне бачення запропонованого завдання. Цікавими були роботи студентів **творчого рівня (23,3%)**, які проявили свою фантазію та оригінальність, активізували дивергентне мислення в процесі їх виконання, власне трактування. Приклади кращих творчих робіт студентів на теми: «Дитяча гра», «Музично-ігрова діяльність», «Гра – ура!», «Дитяча музична гра» представлено на рис. 1, 2, 3, 4.

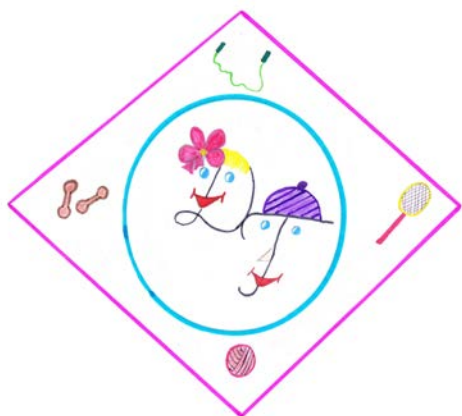

Рис.1. «Дитяча гра»

Рис.2. «Музично-ігрова діяльність»

Рис.3. «Гра – ура!»

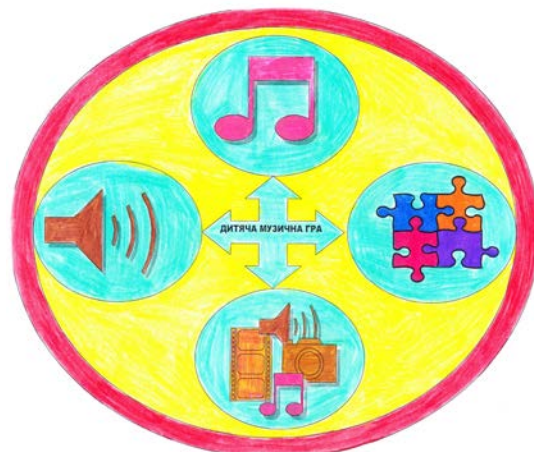

Рис.4. «Дитяча музична гра»

Наступне творче вербальне завдання, яке виконували майбутні вчителі початкових класів у процесі дослідної роботи, передбачало написання віршів на тему: «Музична гра – ура!», «Душа дитини гри чекає...», «Гратися навчатися» та написання студентами творів на теми: «Ігри мого дитинства», «Музика і гра», «Яку музику повинні слухати учні початкових класів», «Які музичні ігри потрібні дітям». Метою цього завдання було визначити ставлення студентів до музичних ігор, їх

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

обізнаність в галузі музично-ігрової діяльності та презентація результатів своєї роботи в творчій, оригінальній формі. Ефективність виконання цього завдання залежала від сформованості в студентів творчих здібностей, наявності дивергентного мислення, оригінального підходу.

Для студентів з **низьким рівнем розвитку творчих здібностей** (28, 6%) виконання вербального завдання у віршованій формі було складним, тому вони не справились із ним. Написані твори були невеликими за обсягом, беззмістовними і примітивними, в них студенти не змогли чітко розкрити думку, висвітлити запропоновану ідею. Виконані студентами завдання також були нелогічними, часто речення не пов'язувалися між собою за змістом. Характерними тезами в творах студентів цього рівня були наступні: *«гратися – це бігати, веселитися, стрибати...»*; *«музика все більше віддаляється від нас у часі й просторі...»*; *«музика – це апарат, який виробляє звук»*; *«дітям ігри потрібні лише в дитячому садку як от гра-Подоланочка»*; *«музичні ігри потрібні лише в роботі вчителя музики, а на інших уроках використання музичних ігор – це просто марнотратство часу»* тощо.

Студенти, рівень розвитку творчих здібностей яких ми визначили як **середній**, в основному справились із поставленим завданням, виклали свою думку, але за формою такі твори більше нагадували теоретичні відповіді студентів на питання, а не художні роздуми. Наприклад: *«музика – це мистецтво, яке відображає навколишній світ у звукових образах, вона формує в дитини естетичні почуття й художні смаки, має вплив на духовний світ дитини...»*; *«музичні ігри – це ігрові рухи, які виконуються під музику. За допомогою музичних ігор формуються психічні процеси та розвиваються позитивні риси характеру»*; *«Учні початкових класів повинні слухати програмову класичну музику, а виховуватися на зразках народних пісень та ігор»*, але при цьому навести конкретні приклади музичних творів студенти не змогли.

Студенти, для яких характерний **високий рівень** розвитку творчих здібностей (26,2%) написали твори-роздуми про значення музики в житті людини, роль ігрової діяльності у вихованні молодших школярів, наприклад: *«з давніх часів музика посідала важливе місце в житті людини. Зазнаючи змін з плином часу, справжні музичні твори не втрачали свого значення. Сучасні музичні твори додають енергії та звеселяють, а народні пісні допомагають відчувати невидимий зв'язок із своїм народом і його минулим...»*. А виконання завдань віршованого характеру давалося їм складніше.

Найбільш оригінальними були роботи студентів **творчого рівня (12,3%)**, які відзначалися креативністю, індивідуальним стилем. Окремі студенти написали поеми, присвячені музиці, ігровій діяльності дітей. Наведемо уривок із вірша «Душа дитини гри чекає»:

*Душа дитини гри чекає,
Бо в ній безмежність від думок.
Чарівна мрія оживає
Несе у дивний світ казок
Де можна стати ким завгодно:
Чарівником, мандрівником,
Чи навіть принцом благородним,
Що ставить честь понад усе.   (Тетяна В., студентка III курсу)*

Висновки. Якісна обробка результатів проведеного дослідження дала можливість стверджувати, що лише незначна кількість студентів творчо підходить до виконання завдань, виявляючи оригінальність мислення. Аналіз отриманих результатів дав підстави виокремити такі проблеми у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів засобами музично-ігрової діяльності: шаблонність в організації виконання завдань, відсутність власної уяви, творчої фантазії; невміння чітко розкрити власну думку, висвітлити запропоновану ідею, нелогічність у виконанні завдань; формальні відповіді студентів на питання, брак художньо оформлених роздумів щодо ролі ігрової діяльності у вихованні дітей; обмеженість знань щодо дитячого музично-ігрового репертуару.

З метою покращення формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів засобами музично-ігрової діяльності, на наш погляд, необхідно впроваджувати в навчально-виховний процес такі **методичні рекомендації**:

- посилити виховання майбутніх учителів на зразках класичної музики, скарбницях народних, дитячих пісень та кращих прикладах музичних ігор;

- систематично розвивати креативність студентів під час розучування та інсценізації пісень шкільного репертуару, гри на дитячих музичних інструментах, в процесі слухання музики та інших видів діяльності на уроках методики музичного виховання;

- вивчаючи досвід науковців, передових учителів та митців збирати, упорядковувати та класифікувати музично-ігровий репертуар, що відповідає програмовим вимогам, віковим особливостям та інтересам молодших школярів, впроваджуючи його на різних видах практики;
- організувати гурток «Музична ігротека», де студенти зможуть удосконалювати свої професійні якості, розвивати акторські здібності, набувати ігрові вміння та навички;
- забезпечити майбутніх учителів необхідним навчальним матеріалом, музичним репертуаром, технічним аудіо- та відеооснащенням;
- створити методичний посібник «Музичні ігри в початковій школі», який допоможе майбутнім учителям початкових класів отримати необхідні методичні рекомендації з організації та проведення музично-ігрової діяльності з молодшими школярами.

Література

1. Бєседіна Л.М. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методи робота у навчальних закладах: методичний посібник / К. М. Бєседіна, О. І. Стурубльов. – Видання 2-е, перероблене і доповнене. – К. : Логос, 2009. - 204 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія / Н. В. Кудикіна. – К. : КМПУ ім.Б.Д.Грінченка, 2003.
4. Нестерович Б.І. Педагогічні основи позакласної музично-виховної роботи в школі: навчальний посібник / Б. І. Нестерович. – Вінниця: ФОП Данилюк В. Г., 2010. – 260 с.
5. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навчально-методичний посібник /за ред. Г. С. Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010.– 320с.
6. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос; за ред. І.А.Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 442 с.